

УДК 377:37.091.2

*Стех Є. О.,
к. пед. н.,
викладач кафедри
соціальної роботи
Чернігівського національного
технологічного університету*

ОСНОВНІ МЕТОДИ ПАТРІОТИЧНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ З УЧНІВСЬКОЮ МОЛОДДЮ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті обґрунтовано основні методи та форми патріотично-виховної роботи з учнівською молоддю професійно-технічних навчальних закладів, спрямовані й адаптовані до підвищення ефективності процесу патріотичного виховання.

***Ключові слова:** патріотичне виховання, учнівська молодь професійно-технічних навчальних закладів, методи та форми патріотично-виховної роботи.*

В статье обоснованы основные методы и формы патриотического воспитания учащейся молодежи профессионально-технических учебных заведений, направленные и адаптированные на повышение эффективности процесса патриотического воспитания.

***Ключевые слова:** патриотическое воспитание, учащаяся молодежь профессионально-технических учебных заведений, методы и формы патриотического воспитания.*

In the article the basic methods and forms of patriotically-educational work with youths and students of vocational educational establishments

which are directed and adapted to the increase of efficiency of process of patriotic education are based in the article.

Key words: *patriotic education, youths and students of vocational educational establishments, methods and forms of patriotically-educational work.*

Професійно-технічний навчальний заклад (далі – ПТНЗ) покликаний сформувати активну, творчу особистість-патріота, попри це нами виявлено невміння педагогів застосовувати сучасні різноманітні дидактичні методи та форми патріотично-виховної роботи з учнівською молоддю. Як наслідок, у такій ситуації процес патріотичного виховання не стимулює активність і самостійність учнівської молоді. Зважаючи на важливу інтегральну особливість патріотизму, виникає реальна потреба в проведенні різноманітних методів і форм роботи з формування патріотичної позиції щодо власної держави, які здатні підвищити ефективність патріотичного виховання учнів ПТНЗ.

Установлено, що вивченню особливостей виховання в системі професійної освіти присвячені праці Я. Гнутеля, Р. Гуревича, О. Єжової, А. Лігоцького, М. Пузанова, І. Сахневич, І. Сухніної та ін. Дослідженням проблем оптимізації виховної системи в професійно-технічних училищах, удосконаленню форм і методів виховної роботи, способів формування стійкої професійної мотивації майбутніх фахівців присвячено наукові праці В. Ковальчука, Л. Комісарової, Н. Ничкало, Л. Полака, В. Радкевич, Л. Сергеевої, В. Скороходова, В. Скульської, Л. Сушенцевої та ін.

Незважаючи на здобутки вітчизняних учених у вивченні низки питань патріотичного виховання в теоретичному плані, недостатньо розроблено практичний аспект, технології та методи вирішення завдань із патріотичного виховання. Це, передусім, стимулювало науковців до подальших досліджень актуалізованої проблеми та виявлення дієвих механізмів, які сприятимуть оптимізації процесу патріотичного виховання учнівської молоді ПТНЗ.

Мета статті полягає в обґрунтуванні запропонованих методів і форм організації процесу патріотичного виховання з учнівською молоддю ПТНЗ.

Відповідно до мети нами окреслено наступні завдання:

1. Обґрунтувати запропоновані методи патріотично-виховної роботи з учнівською молоддю ПТНЗ.
2. Розробити форми патріотично-виховної роботи з учнівською молоддю ПТНЗ.

Метод виховання А. Макаренко порівнював з “інструментом дотику до особистості” [2]. Організація процесу патріотичного виховання учнівської молоді у ПТНЗ вимагає сучасних, ефективних, удосконалених методів виховання.

Н. Мойсеюк розглядає метод виховання як спосіб спільної діяльності вихователя і вихованців, котрий використовується для вироблення в них соціально цінних якостей і властивостей [3, с. 446]. Для вибору методів виховання потрібно зважати на фактори, які Н. Мойсеюк визначає так: мета та завдання виховання, зміст виховання, виховні особливості дітей, індивідуальні особливості вихованців, умови виховання, засоби виховання, рівень педагогічної кваліфікації, очікувані наслідки [3, с. 472].

А. Кузьмінський і В. Омеляненко визначають метод виховання як спосіб впливу вихователя на свідомість, волю та поведінку вихованця з метою формування у нього стійких переконань і певних норм поведінки [1, с. 226]. Автори вказують на педагогічні умови, з урахуванням яких використовуються методи виховання, зокрема: залежність методів від мети і завдань виховання; врахування вікових особливостей вихованців; врахування індивідуальних особливостей фізичного, психічного та соціального розвитку особистості; врахування соціального середовища, в якому розвивається особистість; наявність і дієвість засобів виховного впливу; рівень сформованості професіоналізму педагога тощо [1, с. 227].

Під методами виховання ми розуміємо сукупність способів впливу на свідомість, волю, почуття, поведінку вихованців із метою вироблення патріотичних якостей. При виборі методів у процесі патріотичного виховання ми враховували: вік вихованців, мету та завдання процесу патріотичного виховання, індивідуальні особливості розвитку учнівської молоді, умови ПТНЗ як середовища становлення особистості. Методами роботи нами обрано демонстраційні, дискусійні, ігрові, інтерактивні, інформаційні методи та методи проектування, проблемних ситуацій, що взаємодоповнюють один одного й забезпечують цілісність процесу патріотичного виховання. Процес виховання учнівської молоді ПТНЗ покликаний сформувати духовно зрілу, соціально активну, відповідальну особистість. Різноманітні ж методи позаурочної роботи спрямовані на мотивацію й активізацію учнівської молоді, виховання свідомих громадян, вдячних нащадків української історії, культури.

З метою показу сили українського духу, безсмертності української нації нами було використано метод демонстрації, а саме перегляд кінофільмів на патріотичну тематику, серед яких такі: “Україна

в огні” (реж. Олександр Довженко); “Тарас Бульба” (реж. Володимир Бортко); “Галичина” (реж. Тарас Химич); “Нескорений” (реж. Олесь Янчук); “Уроки патріотизму” (реж. Олександр Муратов); “Атентат. Осіннє вбивство у Мюнхені” (реж. Олесь Янчук); “Йшов трамвай дев’ятий номер” (реж. Сергій Коваль); “Мамай” (реж. Олесь Санін); “Той, хто пройшов крізь вогонь” (реж. Михайло Ілленко); “Остання висота” (реж. Олександр Зархі); “Перехрестя долі” (реж. Андрій Соколовський); “Тіні незабутих предків” (реж. Любомир Левицький); “Голод-33” (реж. Олесь Янчук); “Як гартувалася сталь” (реж. Микола Мащенко); “А зорі тут тихі” (реж. Станіслав Ростоцький); “У бій ідуть самі “старі”” (реж. Леонід Биков); “Земля” (реж. Олександр Довженко); “У червні 41-го” (реж. Олександр Франкевич-Лайє); “Козаки йдуть” (реж. Сергій Омельчук); “Толока” (реж. Михайло Ілленко); “Іван Сила” (реж. Віктор Андрієнко); “Поводир, або Квіти мають очі” (реж. Олесь Санін); “Срібна Земля. Хроніка Карпатської України 1919–1939” (реж. Тарас Химич); “Один – в полі воїн” (реж. Геннадій Вірста, Олег Мосійчук); “Тарас Шевченко. Заповіт” (реж. Станіслав Клименко). Застосування методу демонстрації фільмів на патріотичну тематику зумовлено досить високим ефектом їх впливу на учнівську молодь ПТНЗ, адже він сприяє розвитку патріотичних почуттів, а також надає можливість отримувати знання про українську історію, культуру, мистецтво.

Використання інтерактивних методів дозволяє активізувати учнівську аудиторію, дає можливість обговорювати важливі питання сьогодення, дивитися на ситуацію під різним кутом зору, розкриває внутрішній потенціал учнів, вчить критично мислити, допомагає створювати ситуацію співробітництва та взаємодії між учнівською молоддю та представниками педагогічного колективу ПТНЗ, іншими громадськими організаціями. Доцільно відзначити особисту взаємодію, невимушеність, позитивну взаємозалежність, розкутість учнівської молоді під час застосування інтерактивних методів виховання. Застосування інтерактивних методів у роботі з учнівською молоддю ПТНЗ у процесі патріотичного виховання дозволило їм висловлювати власне бачення, аналізувати, давати певну оцінку, вислуховувати інші думки, змінювати свої погляди тощо. При цьому було використано такі форми роботи: флеш-моби, групові заняття з елементами тренінгу, вебінари, соціальні акції, пошуково-краєзнавчу роботу.

Нами використано таку форму роботи, як групові заняття з елементами тренінгу “Мій шлях до успіху в Україні”, де учнівська молодь мала змогу підготувати презентації про відомих та успішних українців, їх шлях до успіху. Така форма роботи надала можливість визначитися

зі своїми прагненнями, цілями, продемонструвати та презентувати власне бачення реалізації на Батьківщині, становлення себе в колективі, навчальній, професійній діяльності, способи досягати поставлених цілей.

Для формування якостей свідомого патріота, стимулювання громадянської соціальної активності, привернення уваги до соціальних проблем українського суспільства та шляхів їх розв'язання серед учнівської молоді проведено таку форму роботи, як конкурс соціальної реклами “Про патріотизм”. Через соціальну рекламу, зокрема плакати, малюнки, відео, буклети, листівки, учнівська молодь мала змогу виявити ставлення до Батьківщини, свою громадянську обізнаність і позицію. У роботах учнівської молоді було відображено кращі зразки українських патріотів – науковців, спортсменів, акторів, письменників, культурних діячів. Після презентації власної соціальної реклами учні мали нагоду обговорити спірні питання, обмінятися думками, виявити своє ставлення до порушеної проблеми.

Ще один напрям патріотично-виховної роботи в ПТНЗ передбачав організацію волонтерської діяльності учнівської молоді ПТНЗ, яку безпосередньо було пов'язано партнерськими взаєминами зі студентськими соціальними службами вищих навчальних закладів, організаціями ветеранів, соціальними службами для сім'ї, дітей і молоді, громадськими організаціями тощо. Учнівська молодь ПТНЗ безпосередньо брала участь у заходах патріотичного спрямування, серед яких акції, благодійні вечори, концерти, фестивалі, соціальні тренінги, зустрічі з відомими людьми тощо. Участь у волонтерській діяльності розкриває здібності учнівської молоді, допомагає опанувати новими навичками, налагоджувати нові зв'язки, взаємодіяти.

З метою формування патріотичних якостей, громадянської активності відбувається залучення учнівської молоді до роботи музеїв при ПТНЗ, що реалізувалося в процесі збирання, вивчення, оброблення, оформлення культурно-історичних матеріалів, доповнення музейних експозицій, проведення тематичних виставок, екскурсій.

Сучасною інформаційно-телекомунікаційною формою, яка здатна забезпечити інтерактивну взаємодію між учнівською молоддю, є вебінар (від англ. “web-based seminar”) – онлайн-семінар, лекція, презентація тощо, організована за допомогою веб-технологій у режимі прямої трансляції. Вебінар має низку переваг, серед яких такі: висока міра інтерактивності – учасники вебінару мають можливість більш активно взаємодіяти з ведучим-медіатором (виконувати завдання, брати участь в опитуваннях, ставити свої запитання тощо); використання

найсучасніших інформаційно-комунікаційних технологій; кількість учасників виховного процесу не обмежена межами аудиторії. Після завершення заходу залишається запис, який можна використовувати повторно; технологія полегшує запрошення в ролі консультантів у віртуальну кімнату цікавих співрозмовників. Використання вебінарів як сучасної, доступної, зручної форми забезпечить інтерактивну взаємодію учасників у процесі патріотичного виховання.

Особливий інтерес в учнівській молоді ПТНЗ викликали патріотичні флеш-моби. Мовиться про масові акції, під час яких учасники в зазначений час починають оперативно збиратися у громадському місці та впродовж кількох хвилин виконувати заздалегідь спланований сценарій. Зокрема, учні з блакитно-жовтими прапорами вибудувалися в літери, які склали вислів “Україна – єдина”; ще одним варіантом стало зібрання та вишикування учнів у формі українського тризуба з вигукуванням патріотичних закликів. Організацію флеш-мобів може бути здійснено через інтернет (групи у соціальних мережах), інші засоби масової інформації.

Також у процесі патріотичного виховання використано рольові методи: “Інформаційний пошук”, “Я – мер міста”, “Я – Президент України”, “Я – народний депутат”. Сутність рольової гри “Інформаційний пошук” полягає в тому, що учнівська молодь підбирає літературу на патріотичну тематику, переглядає та обмінюється думками з приводу зазначеної книги або статті. Наступним кроком було складання анотації, а підсумком стали виступи з повідомленнями, після чого відбулося обговорення. Під час рольової гри учнів поділено на групи, у кожній з яких визначено бібліографа, котрий мав змогу добирати потрібну тематичну літературу, а також співробітників, які аналізували літературу, висловлювали думки щодо порушених проблем. Згодом, після обговорення, у групі було обрано інформатора, який зробив невелике загальне повідомлення з приводу обраної книги або статті. Підсумком рольової гри “Інформаційний пошук” стало групове обговорення, в ході якого внесено доповнення, розглянуто альтернативні шляхи та подальші перспективи.

Було проведено рольові ігри “Я – мер міста”, “Я – народний депутат”, “Я – Президент України”. Методика рольової гри розгортається в кілька етапів: інформаційна частина, представлення проектів і їх обговорення, підведення підсумків. Під час рольової гри учні мали змогу висловити своє ставлення до порушених проблем, що сприяло виробленню критичного мислення. Проведення рольової гри створило

емоційно-піднесену атмосферу серед учнівської молоді, надало можливість активізувати її діяльність, формувати інші моделі поведінки та проявляти гнучкість поведінки у процесі міжособистісної взаємодії.

Для з'ясування поглядів на сучасне поняття “патріотизм” нами було використано дискусійні методи у процесі патріотичного виховання. Запропоновано для дискусійного обговорення такі теми: “Чи можна виховати патріота?”, “Патріотами народжуються або стають?”, “Політика і патріотизм”, “Патріотизм є націоналізм?” тощо. Метод дискусії передбачає вільний, невимушений обмін думками, колективне обговорення питань, що хвилюють. За допомогою дискусійних методів учнівська молодь мала змогу висловити та відстояти власну позицію, вислуховувати інших, розглядати ситуацію з різних точок зору, наводити аргументи, усвідомити істину думок, отримати нові знання, шукати суперечності тощо. Дискусійні методи впливу формували в учнів здатність до прийняття самостійних рішень, власний погляд, поступово виробляючи громадянську позицію, розвивали навички комунікації, відповідальне ставлення у прийнятті рішень щодо власних дій. У ході дискусії спостерігалася конструктивна атмосфера серед учнівської молоді, проявлявся зворотний зв'язок.

Використання методу проблемних ситуацій застосовувався з метою розвитку вміння критично та самостійно мислити, зокрема формулювати власні судження та думки, для активізації аудиторії учнівської молоді. Для самостійного розв'язання учням пропонувалися сформульовані проблемні ситуації. Під час обговорення з учнями проблемних ситуацій вагоме значення надавалося розвитку вміння аналізувати, з'ясовувати мету, передбачати поведінку, визначати можливі способи та варіанти дотримання моральних норм, приймати відповідальні рішення. Під час розв'язання проблемних ситуацій учні мали змогу критично мислити, відстоювати власну позицію, розширювати світогляд, аргументувати свої відповіді, вчитися знаходити самостійні рішення.

Застосовано також ігрові методи в процесі патріотичного виховання учнівської молоді, серед яких такі: військово-спортивна патріотична гра “Сокіл” (“Джура”), військово-патріотичні фестивалі, лицарські турніри, історичні ігри-мандрівки, “Козацькі забави”. Зазначені спортивно-патріотичні ігри надали змогу учням проявити самостійність, виявити морально-вольові якості, перевірити власні сили, розкрити лідерські схильності. Організація спортивно-патріотичних ігор сприяла формуванню в учнівської молоді моральних якостей, які відіграватимуть важливу роль у становленні патріотичної особистості.

Окрім того, процес патріотичного виховання передбачав використання проєктивних методів, зокрема проведення, розроблення та представлення учнівською молоддю проєктів “Мій родовід”, “Самореалізація в Україні”, “Я – патріот України”, “Мій життєвий саморозвиток”. Проєктивні методи дозволили стимулювати, розкрити творчий потенціал учнівської молоді ПТНЗ, залучати до самостійної пошуково-етнографічної роботи, спрямовували до самоствердження, саморефлексії, самоідентифікації.

Така форма роботи, як “Мій родовід”, а саме схематичне відображення родинних зв’язків у вигляді символічного “дерева”, зосередила увагу учнів на необхідності вшанування предків пізнанням свого коріння нащадками та наступними поколіннями. Самостійні дослідження викликали в учнівської аудиторії неабиякий інтерес і водночас чимало запитань, тому учням було надано конкретні практичні рекомендації для пошукової роботи під час побудови генеалогічного дерева. Створення спільними зусиллями з членами родини генеалогічного дерева сприяло не лише розкриттю своїх історичних коренів, ушануванню пращурів, але й налагодженню емоційної спорідненості, відчуттю сімейної єдності. Піднесення культу родини в українському суспільстві – необхідна умова для його розвитку та процвітання. Ушанування своїх пращурів, знання історії свого роду – обов’язок кожного українця. Створення генеалогічного дерева відтворює справжній діалог між поколіннями.

Широко застосовувалися інформаційні методи в процесі патріотичного виховання, зокрема учнівській молоді запропоновано таку форму роботи, як літературні читання. Тобто заздалегідь було рекомендовано книги на патріотичну, патріотично-виховну тематику, зокрема: Ю. Горліс-Горський “Холодний яр”; Д. Корчинський “Революція Від Кутюр”, “Війна у натовпі”; Т. Бундюченко “Аркас Микола Миколайович. Шануємо пам’ять патріота України”; О. Косуха “Вільний спосіб життя”, “Історія Русів”; Д. Яворницький “Історія Запорізьких козаків”; В. Сухомлинський “Азбука моральних заповідей”; Г. Ващенко “Виховний ідеал”; А. Кузнецова “Бабин Яр”; О. Забужко “Філософія української ідеї та європейський контекст: франківський період”, “Музей покинутих секретів”; “Notre Dame d’Ukraine: Українка в конфлікті міфологій”; Л. Костенко “Гуманітарна аура нації або дефект головного дзеркала”, “Записки українського самашедшого”; М. Матіос “Нація”; С. Жадан “Ворошиловград”, “Депеш мод”, “Anarchy in the UKR”, “Біг Мак та інші історії” тощо. Під час обговорення рекомендованих літературних творів учні мали змогу поділитися власними

враженнями, оцінити дії та вчинки головних персонажів твору, висловити свою позицію.

Окрім того, нами створено в соціальній мережі “ВКонтакте” (VK) відкриту групу “Патріот”, яка розміщує інформацію про патріотичні заходи, котрі відбуваються в країні, місті, навчальних закладах, адреси та інформаційні джерела патріотичних організацій і клубів. Дана відкрита група допомагає налагодити систематичну та цілеспрямовану роботу між учнями ПТНЗ, педагогічним колективом, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями. Користувачі групи “Патріот” мають змогу спілкуватися, пропонувати власні дискусійні теми, розміщувати інформацію, посилання, відео, фотографії, книги, фільми, музику на патріотичну тематику й обмінюватися зазначеним із друзями. Учнівська молодь опосередковано через групу “Патріот” може отримувати інформацію про час, місце масових акцій, флеш-мобів, вебінарів патріотичного спрямування. Група “Патріот” надала змогу підвищити рівень інформаційної культури учнів щодо патріотизму, дозволила урізноманітнити дозвілля. До того ж – це безперервний організований педагогічний процес засвоєння українських цінностей, традицій, звичаїв, обрядів, які здатні забезпечити підвищення рівня патріотизму в учнівської молоді ПТНЗ.

Отже, реалізовані методи та форми патріотично-виховної роботи спрямовували громадянсько-патріотичне усвідомлення учнівської молоді на вивчення історії України, її культури, традицій, сприяли ознайомленню учнів із видатними постатями, відомими українськими культурними та політичними діячами. Розроблення і впровадження у виховний процес ПТНЗ інноваційних форм разом із творчим підходом, а також за допомогою сучасних засобів інформаційно-телекомунікаційних технологій надали змогу стимулювати критичне мислення, розвивати творчі здібності учнівської молоді ПТНЗ, пробуджували інтерес і мотивацію, сприяли формуванню патріотичних почуттів, духовного фундаменту, збагаченню знань з української історії, культури, створювали атмосферу співробітництва та взаємодії.

Література

1. *Кузьмінський А. І.* Педагогіка : підручник / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К. : Знання-Прес, 2008. – 447 с.
2. *Макаренко А. С.* Методика виховної роботи / А. С. Макаренко. – К. : Радянська школа, 1990. – 366 с.
3. *Мойсеюк Н.* Педагогіка : навчальний посібник / Неля Мойсеюк. – 5-те вид., перероб., доп. – К. : Кондор, 2007. – 655 с.